

„Illeszkedés”

„A város kórusmű”

Az építészeti illeszkedés egyes szempontjai egy urbanista szemével

Az illeszkedésnek számos területe létezik, s ezek mindegyikéről még egy ilyen egész napos rendezvényen is csupán érintőleg lehet szólni; a témát kimeríteni, s a végére jutni lehetetlen. Azért is így van ez, mert akár a mi látásunk is változik az idővel, amint azt például Granasztói Pál: Alakok, álmok c. könyvében¹ érzékletesen leírja, megemlítve néhány embert, aki végletesen és végzetesen megragadt egy ítéletben. A közösség – laikus és szakmai egyaránt – értékítélete, felfogása is változik az időben. Talán a MUT elnökéhez jobban illene egy, az egész települést érintő szegmens felvázolása, pl. hogy mit jelent egy szeres településen a dombok közti mély területet beépíteni, vagy egy völgyi faluban a dombháton építkezni, két szomszédos települést összenövesztetni, a mély fekvésű, évszázadokig beépítetlen területeket beépíteni, a természeti tagolásokat figyelembe nem venni stb. Mind megannyi óvatosan kezelendő, jobbára elkerülendő fejlesztési irány.² Most, ha megengedik, mégis az épületek egymáshoz való viszonyáról, illeszkedéséről fogok szólni, annak is egy speciális területéről, a zártos, többszintes beépítés kérdésköréről. Leginkább azért, mert ilyenben élek, s mert, - meglátásom szerint - legélesebben talán itt jelentkeznek a problémák.

Az építési törvény komoly szakmai érdeklődést és vitát kiváltó szakaszát, az ún. illeszkedési főszabályt a 2004. évi országos építéshatósági konferencián elhangzott, majd az Építésügyi Igazgatás c. lapban (zöld füzetben) megjelent írásomban részletesen kifejtettem.³ Ott nem vettem magamnak a bátorságot, hogy építészeti kérdésekben elmélyedjek – csak utalásokat tettem néhány tipikus megoldásra és rosszalló megjegyzéseket bizonyos építészeti magatartásra -, hiszen a gyakorlati építészeti tervezéshez közelebb álló szakember talán nagyobb biztonsággal elemezhet egy ilyen bonyolult kérdéskört. Azóta azonban azt tapasztalom, hogy (1) senki nem vállalkozik erre a feladatra, s (2) megítélésem szerint napjainkban nincs hazánkban kellő építészeti kritika (ami legalább a konkrét épületek kapcsán állapítana

---

¹ Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974.

² Ezekről olvasható a Fal Város Régió c. folyóirat 2010/2-3 számában Települések tagoltságáról szóló írásom (szerzőtárs: Kanczlerné Veréb Mária), A településrendezés szabályozási kéréseiről c. egyetemi jegyzetemben (BCE Tájépítész Kar, Bp. 2011), valamint az Élhető települési táj – településépítészeti tanulmányok c. kötetben publikált tanulmányomban (Alapvetés).

³ 2004/4. szám. Azután megjelent A településrendezés szabályozási kérdései c. egyetemi jegyzetemben, BCE Tájépítészeti Kar, Bp. 2011

meg általános elveket). Ami kritika mégis létezik, az jobbra csak magára egy-egy alkotásra vonatkozik, s a lehető legritkábban foglalja a kontextussal, a Mű környezetével és környezetbe illeszkedésével, esetleg e kérdésben azt vallja, hogy minél inkább ellentétes formailag, annál jobban illeszkedik, néha meg olyan összefüggésekben mutatja be a környezeti kérdést, ami csak néhány szakembernek ismerhető fel (valamiféle gondolati, többszörös áttételi párhuzam).⁴ Ezt igen érzékletesen fejezi ki a folyóiratok képszerkesztése, mert szinte soha nem közölnek az épületekről olyan fotót, amin a szomszédos házakból s a környezetből látszana valami.

A városról magáról – úgy tűnik – egy „echte építésztl” nem is várható el átfogó, az alkotók személyétől és a divattól elvonatkoztatni tudó elemzés. Az Urbanisztikai Tanszék 80. születésnapja alkalmából rendezett konferencián Meggyesi Tamás kórusműhöz hasonlította a várost (pontosabban a „városépítészeti”), amihez csak néhány szólista kell, s nem állhat csupa egyéniségből, csupa szólistából.⁵ Mezősné Szilágyi Kinga – ugyanakkor tartott referendumában - is megerősítette ezt a meghatározást; s más aspektusból, de Szövényi Anna is ír a „szoborpark” városokról, ami felé korunk építészete tart. A 2008-as építészeti Velencei Biennálét bemutató kiadvány is idézi Moszkva - a várost jelképező - „sakktábláját”, amelyen a köszönő viszonyban sem álló épületek laza halmaza látható (a sakktábla adta merev geometrikus rendben). Borvendég Béla 1993-ban írt esszéjében⁶ már feltette a kérdést: „... a modern építészet urbanisztikai törekvései inkább csak arra voltak jók, hogy helyet és kellő megvilágítást biztosítsanak az új építészet egyedi alkotásai számára? Hogy ezek a szobrászati alkotások szabadon fürdőzhessenek a napfényben? Semmi esetre sem.”- válaszolja meg a költői kérdést, de ez a válasz a „csak arra voltak jók”-ra vonatkozik, s ettől még a szoborpark szerinte is létezik.

A továbbiakban nem a ritka szólistákról, hanem a kórus, különböző szólamait alkotó „egyszerű” énekesekről, pontosabban házakról szólok.

Általános és átfogó rendszerezés és egységes állítások híján néhány példát mutatok be, egyrészt mert e módon érthetőbbé válik, amit mondani szeretnék, másrészt remélem az ókori bölcsesség érvényesülését: „a példa vonz”.⁷ E példák két csoportba oszthatók. Az egyik a már közölt tanulmány egyes állításait alátámasztó, reprezentáló beépítések – esetükben nem az építészeti érték a perdöntő (tehát nem

---

⁴ Pl. amikor arra hivatkozik valaki, hogy a régi épület felújításakor levert vakolat-architektúra, vagy egy mai, minimalista vasbeton családi ház az ősök egyszerűsége törekvésével áll összhangban. E nézetek képviselői elfeledik, vagy eltagadják, hogy a városképet nézők 99 %-a nem építész, s hogy a városképben a formák, anyagok és színek játszanak szerepet, s nem a mögöttes gondolatok, a mégoly szép megideologizálások.

⁵ Nyomtatásban megjelent: Meggyesi Tamás: Városépítészeti alaktan, TERC Kiadó, Bp. 11. lap. Szó szerint: „Míg az építészeti szólisták művészete, addig a városépítészeti kórusmű, amely kórus nem állhat csupa szólistából.”

⁶ Borvendég Béla: Architectura, quo vadis? in: Borvendég Béla: Architectura quo vadis, TERC Kiadó, Bp. 2005, 15. lap.

⁷ Verba volant, scripta manent, exempla trahunt. – szólt a latin közmondás. Magyarul: a szó elszáll, az írás megmarad, a példa vonz.

állítom, hogy jeles alkotások), hanem az utcaképi, környezeti illeszkedés egy-egy módja, lehetősége. A másik csoportba néhány olyan épületet választottam, amelyekről jó a véleményem, de még inkább alkalmasak arra, hogy érzékeltessenek bizonyos eszközöket, gesztusokat, amelyek harmóniát teremtenek, az együttes hatást erősítik, vállalják a közösséget az elődök/a szomszéd építész alkotásával, alkotásaival.

A közösségvállalás értelemszerűen nem garantál építészeti minőséget automatikusan, de könnyen erősíti a környezet kiegyensúlyozottságát, harmóniáját, rendezettségét. A város lakóinak meg erre van szüksége, a meghökkentés, a polgárpukkasztás stb. keltésére ott van a többi művészeti ág, s az egyszerű élet is produkál kellő izgalmat. Éppen ezért szükséges a városépítés és az építészet területén a harmonikusra, a szépre, a kiegyensúlyozottságra, az összhangzatra való törekvés. A város az otthon: a benne élők adják a leglényegesebb elemet ennek létrehozásában és fenntartásában, az épített és a természeti környezet a befoglaló forma, a védelmet, keretet nyújtó, határoló eszköz. Régen rossz, ha az új, kiegészítő épített elem uralkodni akar, ha előtérbe tolakszik. A csupa egyedi, környezetétől elütő épület a szélsőséges individualizmus kifejeződése, a város pedig a testvériségé (nem az egyenlősdi erőltetett kollektívizmusaé, bár erre is számos példával szolgál a történelem). A városokat a polgárok alkották, s alkotják ma is, s a mindenkire egyaránt érvényes „szabályok” a polgárok egyenlő jogait (törvény előtti egyenlőségüket) fejezik ki, a város utcáinak, tereinek, épületeinek összhangja meg az összetartozást. Ez utóbbi létezik akkor is, ha nem veszünk róla tudomást, vagy semmibe vesszük: a város munkánkból és adóinkból épül és működik, részvételünkől szépül és vigyázó használatunktól lesz időálló.

Elnézésüket kérem, hogy példáim lakó-és munkahelyemről származnak, azaz Budapestről, s szinte csupán egy városi formáról, a zártorú beépítésről szólok. Ez utóbbinak az az oka (mint említettem már), hogy a zártsorú beépítés érzékeny talán leginkább az illeszkedésre, illetőleg annak hiányára.

E bevezető és kitérő után nézzük a példákat.

Elsőként nem állhattam meg, hogy egy városi léptékű diát ne tegyek be az előadás elejére. A Bp. XI. kerületi Lágymányosi lakótelep első ütemét ábrázolja a térkép (meg egy kicsit a második ütemből). Látszik, hogy a szoc. réal időszakában tervezett, és 57-59 között felépült telep hogyan folytatja a háború előtti épületeket, hogyan alkot velük egy egységet (egyedül egy ferde utcanyitást elindító épület és egy kettős körülépített udvaros ház tűzfalait nem tudta részben vagy teljesen letakarni). De újít is: a tömbök belseje közös zöldterület, külső lakó számára is megközelíthető, játszó és pihenőtereket tartalmaz. (2. dia)

Példák

Bp. II. Varsányi Irén utca (Széna tér sarok)

Az épület környezetétől elütő architektúrája ellenére megtette azt, amit kortársai közül kevesen, osztott tömegével és azok eltérő magasságával és beépítési

vonalával az illeszkedés minimumát mindenképpen teljesíti. Érdeemes megfigyelni, hogy sem az utcavonalra nem merőleges telekhatár, sem a szomszédos tűzfal viszonylag kis mélységű/szélességű takarása nem jelentett gondot a tervezőnek.⁸ Sőt a szomszédos épület magastetejéhez is a lapostetőnél adódó eszközökkel (a tető műszaki felépítményeinek kellő szerkesztésével) próbál igazodni. A Varsányi Irén utca szűkebb légteréhez és a mellette álló beépítéshez igazodó magasságú épülettömeg véghomlokzata megközelítőleg a merőlegesen befutó Bakfark Bálint utca építési vonalával esik egybe. A sajátos, összetett alakú telek adottságait kihasználva nem a tömbbelsőben hozott létre egy kis udvart, hanem a közterülethez bővületet csatolt.⁹

Bp. I, Várlok utca – Vérmező utca kettős sarokbeépítés

A II. Világháború után épült, Benkhard Ágost(on)¹⁰ tervezte épületegyüttes szép példáját adja a magastetős környezetbe való belesimulásnak (ereszvonala, gerincmagasság, tetőhajlásszög azonos),¹¹ fűrészfogas tömegeivel szépen utal a vár

---

⁸ Ez utóbbi azért érdemel figyelmet, mert a két világháború közötti budapesti városépítési szabályzat konkrétan nevesítette az ún. hátraugrást, mint a szűk utcák légtérarányát javító beavatkozást. Az utcai telekhatárról (akkor: beépítési vonalról) a kellő szélességű telken az építető (vagy több telken egyeztetetten) hátrább léphetett, csak a két szomszédhoz kellett igazodnia praktikus minimum egy helyiség szélességben. Ezt a ma is alkalmazott megoldást – napjainkban a városrendezők a szabályozási tervben már rögzítik e változást az építési vonalon – egyes építések kritikával illetik, mint olyan megoldást, ami kizárja jó épület létrehozását. A szerző ezt pl. a budapesti tervtanács ülésén tapasztalta a ferencvárosi rehabilitáció saroktelkeinél.

⁹ Hasonló figyelhető meg a Budafoki út 15 – 17., a Zenta utca és a Balaton utca mentén. Az I. Világháború előtti körülépített udvaros beépítés magas tűzfalaival szomszédos kismélységű telkein az építés a tűzfal által uralt szűk hátsó „kert” helyett előudvart képzett, s az épületet rátapasztotta a zárt tűzfalakra. Ez a megoldás azért nem képez a beépítési módok között külön csoportot (vagy legalábbis máig nem fedezték fel, mert nem képez – az adottságok miatt – önálló tömböt egységesen. E megoldás csak akkor jó, ha a meglévő szomszédok ténylegesen zárt tűzfalakkal határolják a telket. Ha akár csak néhány méterrel elmaradnak, s a telek felé nyílásokkal tagolt homlokzat fordul, akkor bűn azt bezárni egy tűzfalal. Pl. az V. kerületi Vasudvar esetében (F.J.) Ez még azokban az esetekben is igaz, amikor az egykori építető – kényszerből – egy önálló fallal zárta le a saját légudvarát. Pl. József Attila – Bajcsy-Zsilinszky sarok (szintén F. J.). Ebben az esetben a korrekt megoldás a nagyon szűk udvar kitágítása, megkétszerezése.

¹⁰ A posztumusz Ybl-díjat elnyert építész internetes ismertetőjében szerepel mindkét névváltozat, ezért írom ekként.

¹¹ A modernizmus hazai hívei között találunk „laposokat”, s ugyanebben az időben „csúcsosokat”, az előbbi társaság nem volt hajlandó magastetős épületet tervezni, az utóbbi meg csak azt. Ferkai András a Nyíri – Lauber építéscsapat kiállításának megnyitóján beszélt arról, hogy ők ketten vállaltak mindkét féle megbízást. Ferkai mint a kulturáltság ismervét említi e hozzáállást. Szerkesztett változata olvasható a Magyar Építőművészet 2008/6. számában (52-53. lap). Idézzük szó szerint: „Tudjuk, hogy a „csúcsosok” és a „laposok” között a harmincas évek elején áthidalhatatlan szakadék feszült. Fischer Jusuf például szóba nem állt olyan megrendelővel, aki cseréptetőt akart. Lauber és Nyíri ezen a téren megértőbb. Tudomásul veszik, hogy a hazai klíma és a megszokás a magas tetőt igényli, ami nem drágább, viszont megbízhatóbb. Ettől még lehet modern egy ház. Az Orbánhegyi úti ikerház és a Deres utcai családi ház a bizonyíték erre. Míg mások csak a 30-as évek végén használnak magas tetőt – jórészt kényszerből, vagy a népies divatjának engedve –, addig ők a kezdetektől így terveznek. Ha hozzávesszük ehhez a Mecsek-szálló terméskő burkolatát, vagy a zuglói domonkos zárdát és az Iskola utcai bérházat, ahol a modern változatot elvetve historizáló homlokzatot építettek, akkor nyugodtan

előterében való fekvésre, az egykori védelmi funkció történelmi megoldásaira (Kőszeg városkapui előtt és a falakon belül találkozunk hasonlóval, de feltűnik a történeti beépítésben, Győr belvárosában is, a Karmelita templommal átellenben). A Vérmező felé eső tömbjének vertikális lelépcsőzése igazodik a terep változásához és a határoló utcák (Várfok u. ill. Logodi u.) beépítési magasságkülönbségéhez. Az északi, Széna tér felőli homlokzatrészen sorakozó erkélyek kifelé keskenyedő trapéz alakjában és tömör mellvédjében (az elülső oldalon) még a szomszédos, régi épület, hasonló alakú zárterkély-sora is „visszaköszön”. (3. és 4. dia)

Bp. I. Fő utca, Palaház - A Csomai Zsófia tervezte irodaépület a keresztutca, a Pala utca felé alacsonyabb tömeggel zárul. A keskeny, középkori eredetű utca túloldalán áll a Párizsi Kert (Pavilon de Paris) étterem egyemeletes műemléképülete. Első pillanatra furcsának tűnik, hogy a tervező az épület alatti mélygarázs lejáróját helyezte az alacsonyabb épületrészbe, de belegondolva világossá válik, hogy ezáltal tömör felületeket tudott létrehozni a kapu körül: nem konkurál a finoman formált, saroktornyos gyöngyszemmel, hanem mintegy kiemeli annak szépségét. Az antikolt téglá használata a sarok megerősítését, hangsúlyozását szolgálja anélkül, hogy ki kellene ugrania. A téglá ugyan nem ad azonos felületet a vakolt régi épülettel, de az irodaházat burkoló sárgás kő – ami a kaput keretezve megközelíti a sarkot – már teljes összhangban áll a vakolat tört fehér pasztell színével, rajzolatával/egyenletlenségével pedig „utal” a korosodó épületek sosem teljesen egyenletes felületére, valamint a vakolat-architektúra tagolására. (5. és 6. dia)

Érdeemes meghallgatni, mit mondott erről a tervező, ill. a helyén álló korábbi, ugyanó tervezte épületről.

„A Fő utcában a három lebontott barokk ház helyén keletkező, közel kvadrátikus helyszínre egyértelműen keretes beépítés kíváncszott volna. Két dolog miatt ezt elvetettük. Egyik ok a szomszéd sarkon álló copf ház mérete, másik pedig a Fő utca egyik sajátossága: nevezetesen, hogy a törtvonalú utcát egész hosszában kiteresedések kísérik hol jobbról, hol balról. Ezért a keretes formából kihasítottuk a felesleget, és így az épület belső homlokzata (függönyfal) az utcára került.”

„Az előbb említetted, hogy milyen hosszan megmaradó rossz érzést váltott ki benned egy ház lerombolása. Hogyan élted meg, hogy szinte az ablakból kellett végignézned, ahogy most lebontották a Fő utcai házadat?”

állíthatjuk, hogy építészeink a modern szellemnek egy toleránsabb változatát képviselték. Lehet ezt megalkuvásnak, kompromisszumnak tartani, én inkább kultúrának nevezném. Számomra ugyanis a kultúra magasabb fokát jelenti, ha valaki nem akarja mindenütt és minden áron a maga világát a környezetre ráerőltetni, különösen, ha az dogmákon alapul, vagy a legfrissebb divat kényszerét jelenti. Vannak helyek és feladatok, amikor az adott környezethez való illeszkedés az okosabb döntés. Persze nem mindig és mindenütt. Ennek eldöntéséhez csupán annyi kell, amennyi két építészünknek – von Haus aus, vagy fáradsággal megtanulva – a rendelkezésére állt. Nevezhetjük ízlésnek, mértéknek, vagy ahogy az előbb tettem – kultúrának.”

A zsigereimben még mindig úgy érzem, mintha ott volna. Hihetetlen. Pont az az érzés, mint a közeli rokonaimmal, akik meghaltak, s akikkel naponta beszélgetek. Egyszerűen nem veszem tudomásul, annak ellenére, hogy már elkészült az új ház terve. Nagyon sajnálom, bár sok vád érte a házat. Én nagyon szerettem. Tudom, hogy a kivitelezése elfogadhatatlan volt, de volt üzenete. Sajnos az új épület üzenete másról szól. Ez a két kor közötti különbség. Nagyon izgulok, hogy jó legyen: a régi „L” alakú tömeg bezáródik, és a rom fedett térbe kerül. Sok múlik azon, hogy át tudom-e hidalni azt a szakadékot, ami a megbízó és az én ízlésem közt tátong.”

Csomay Zsófia a Simon Mariannal folytatott beszélgetésben¹²

A magam részéről másként látom, ez utóbbi házat jobbnak érzem a környezetéhez való viszonyban (bár tömege, szintterületi mutatója eltúlzott): a Fő utca többi teresedése közösségi tér, itt magántér volt, s talán túl közel a Clark Ádám térhez; s a középkori lakótorony is valószínűleg sűrűbb közegben állt. S a mostani épület „lukarchitektúrája” jobban rímel a környező történeti beépítés jellegére (még ha a vízszintes karakterű ablakok nem is a leloptimálisabbak, de legalább a tervező átmenetet képzett a szomszédok felé).

Bp. XII. Alkotás utca 41.

A foghíjbeépítés a magasabb szomszédhoz igazodott magasságban, s az alacsonyabb felé eső oldalon, a legfelsőbb szinten loggiát, fedett teraszt hozott létre. Az átmenet „finomsága” csak a Déli pályaudvar felől érkezve, az utcaképből tárul fel, az ellenkező irányból vagy a szemközti járdáról kevésbé érvényesül a szándék (ehhez hozzájárul a szerkezet nehézsége, robusztussága). E ház egy másik illeszkedési eszközzel is él: földszintjén, az utcai homlokzat egy részén a régebben itt állt épület egy része, egy szoborral s egy emléktáblával együtt megőrződött (újjaépült). Ez a módszer a budai vár háborút követő újjaépítése során széles körben alkalmazott (volt), de másutt és nem csupán középkori, értékesnek ítélt épületrészekkel is ajánlható. Értelemeszerűen kedvesebbek és elfogadottabbak a romok, torzók hasznosítása, és kerülendő a műromok előállítása (lásd az oly nagyon megvetett faszadizmust), de lehetnek olyan esetek – alighanem az Alkotás utcában is ezzel állunk szemben, amikor egy kevésbé értékes, tizenkettő egy tucat épület egy értékes, vagy legalább jellegzetes részét mentjük át az új épületbe, mint megannyi helyen egy bontott téglá, vagy egy kőfaragvány részlete ékesíti a teljesen kortárs alkotást. (7. – 9. dia)

Bp. I. Krisztina körút

Az Alsó-Krisztinavárosi plébániatemplommal szembeni saroktelek beépítése remekül igazodik környezetéhez: tartja az ereszmagasságot és a földszint feletti párkány vonalát, az attika falnak a tetőemelet alacsony ablaksávját felelteti meg, a szomszéd ház karakteres, sarki, kerek zárterkélyére az ellentétes sarok kőburkolatával

¹² Simon Mariann: Valami más. Beszélgetés építésznőkkel. TERC Kft. Budapest, 2003, 40., ill. 44. lap

válaszol (ami hasonlóan kiemeli, megerősíti a sarkot), az ablakosztás a régi házak alapvetően vertikális tagolását követi (nem szolgai módon). A régi – galériás – megnövelt földszinti magasságot nem azonos (ma kissé túlzottnak tűnő) belmagassággal, hanem a „földszint” (burkolatának) első emeleti ablak könyöklőig tartó egységes burkolatával, egységként kezelésével viszi tovább.¹³ (10. dia)

Bp. X. Liget-telkek (egy telek): az épületek itt is a telek két oldalán épülő, a szomszédokhoz illeszkedő magasságú két épület között jön létre, a hiánnyal teremt kapcsolatot, értelmezi a váltást. Érdekessége, hogy nemcsak a magassági különbséggel kellett megküzdenie, hanem a magastető – lapostető kettősséggel is. Az utcából nézve a magasabb, lapos tetejű épület erőteljesen kiülő tetőlemezével mintegy magastetőt imitál (legalábbis bizonyos nézőpontokból). Az épület a Liget-telkek rehabilitációja során valósult meg. (11. dia)

Bp. II. Fő utca 66-68, Nagy Imre tér: az egykori M. Kir. Ipari Anyaghivatal székháza (később Könnyűipari Minisztérium, Janáky István és Szendrői Jenő, 1941, kiegészítés – emeletráépítés és oldalszárnyak: 1947) egyszerű és szép megoldását nyújtja a magas- és a lapostető egy épületen való alkalmazásának, a szomszédos Fő utcai és Gyorskocsis utcai épületekhez való illeszkedésnek és a konstruktivista magasságváltásnak. A magastetős és a lapostetős tömegek elválasztását szolgálja a burkolatváltás és az alaprajzi eltérés. Ez utóbbi azért érdemel figyelmet, mert jól mutatja, hogy akár 20 - 25 cm-es eltérés is elegendő (hiszen a történelmi korok, Budapesten kiváltképp a városra leginkább jellemző eklektika homlokzati mélységi játéka – egy-egy erkély és a tetőzet párkányát leszámítva – a fél métert szinte sohase haladja meg). A fény és árnyék játéka már ennél kisebb különbséget is szépen kiemel.

Az épületen azt is érdemes tanulmányozni, hogy a klasszikus épületszerkesztés elveit milyen remekül lehet alkalmazni a „modern” stílusú épületen: a homlokzat földszintje és tetőemelete egyértelműen elkülönül a többi emelettől, a „piano nobile” (itt a főnöki, második elemeti szint) az anyagváltással, a zárterkélyvel és az eltérő ablakkialakítással vonzza a tekintetet. A földszinti árkád – korábban az elegáns, esőmentes megérkezést biztosító eleme a kastély- és palotaépítészetnek – tartóelemei oszlopok/legömbölyített pillérek, ami a közöttük való mozgást és átlátást jobbra teszi.

Az épületen jól megoldott az a váltás is, hogy a centiméter pontossággal illeszkedő szárnyak lyukarchitektúrák, vertikális ablaksorral, a magasabb, már „modern” szárny meg az ablakok besűritésével szinte szalagablakos/sávablakos megoldású. (12. – 14. dia)

---

¹³ Az egyemeletes, kétszintes házak egyik „problémája” a két különböző jellegű, mégis gyakorta azonos belmagasságú épületrészének egyensúlya, harmóniájának megtalálása (mert a két elem ugyan már nem egy – egyedi, ... - de kevés, hogy ritmust adjon, sorozattá váljon. Tomay Tamás épületein szép megoldásokat látunk a földszint burkolatának, felületének, színének az emeleti ablak könyöklőig futtatására.

Bp. II. Jurányi utca: a lakóház finom átmenetet képez a Csalogány utca felőli magasabb beépítés és az utca általános homlokzatmagassága között.¹⁴ A feladatot kissé nehezítette magának az utcának az enyhe emelkedése (a közeli Varsányi Irén utca a mélyvonal, a Csalogány utca meg ezen a szakaszon már kapaszkodik a Moszkva tér, Széll Kálmán tér magaslata felé). A hármas tagolás: tetőemelet, laposabb tetővel fedett középmagas rész és alacsonyabb épületrész összhangban áll az alaprajzi tagolással: a középrizalit-szerű kiugrással. Hasonló megoldás látható a Batthyány utcában, a Mária tér felett, itt részben lapos tetővel (s korai tetőterasszal az alacsonyabb tetőrészen). (15. dia)

Bp. I. Kapisztrán tér, az Anjou Residence (terv.: Puhl Antal) teljesen észrevétlenül simul bele környezetébe. Szép példáját adja annak, hogy lehet akár luxuslakásokat, teljesen kielégítve a mai igényeket is, építeni „régii” formában, hagyományos karakterrel. Az épület annak is bizonyítéka, hogy lehet a teremgarázsban helyet találni a középkori városfal-maradványok bemutatásának, sőt láttatásának is. csaknem tömör földszint a várfalat idézi – a mélygarázst rejti, az egyes szinteken összefogott és közelített ablakok a régi épületek arányaira utal, a szín- és síkbeli tagolás a régebbi telekméreteket jelzi, a tömegek és színek egymásra „harapása”, egyes részek lapos teteje meg jelzi korunkat.(16. és 17. dia)

A budai vár polgárnegyede sok példáját nyújtja a történelmi környezetben való építésnek. A jó megoldások keresésében vitatott megoldások is létrejöttek. Az egyik ilyen az ún. nikotex¹⁵ „stílusban” épültek csoportja, a „semleges”, észrevehetetlen épületek: az esetek döntő többségében ez tévútnak, vagy mérsékelt sikerűnek bizonyult.

Itt mindenképp érdemes emlékeztetni a vári Hilton Szállóra, aminek építése már a tervezés során komoly vihart kavart, rengeteg kérdést vetett fel. A kétkedők elsősorban a léptéket, tehát az épület nagyságát és az általa keltett forgalmat találták eltúlzottnak, de volt, aki a Pestről érzékelhető látványt, a városkép ily mértékű változását érezték veszélyesnek. Egyik közülük, Weichinger Károly, a BME Középület-tervezési Tanszékének nyugalmazott professzora volt. Ő még az akkori legnagyobb példányszámban megjelenő napilapban, a Népszabadságban is, nyílt levélben fejezte ki ellenérzését. A szálló felépülte után aztán – igazi úriemberként – elnézést kért

---

¹⁴ A korabeli, két világháború közötti szabályozás az épület magasságát az utca szabályozási szélességéhez arányosította. Mivel a Csalogány utca szélesítését már az I. világháború körül tervbe vették – erről tanúskodik a Széna téri sarokház hátrább húzott építési vonala -, ezért a hozzá csatlakozó sarokház magasabbra épülhetett, mint a keskenyebb Jurányi úti beépítés. A szabályozás történetének érdekessége, hogy az átmenetet nem tudta egységesen, megnyugtatóan rendezni: a sarokház önmagán belüli építészeti átmenete helyett egyes időszakokban és különösen kisebb telekszélességeknél a tűzfal éktelenkedik a szomszédos alacsonyabb épület felett. Ez néha egészen groteszk: pl. a Wesselényi utca Kéthly Anna téri sarkán, a Nyár utca felé, mert a kb. 9 méter széles épület után három szintnyi különbség adódott. Ahol a telek szélesebb volt, ott a lelépcsőzés megtörténhetett. Ilyen pl. a II. kerületben a Keleti Károly utca és Fényes Elek utca közti sarokház.

¹⁵ Az akkori kor ('60-as évek) nikotinmentes cigarettájáról kapta nevét.

ugyanolyan módon, ugyanott. Az új városképi elem az egykori domonkosrendi kolostor romjainak befoglalásával, az ott álló épületromok felhasználásával, a tömeg tagolásával, a vertikális nyílású épületek közé simulásával éke lett a városképnek. Forgalma - a várfalon kívüli teher-kiszolgálással és a jellemzően nem egyéni gépkocsival érkező vendégekkel – nem feszítette szét az érzékeny történelmi környezetet.

Prága, a Károly-híd „pesti” hídfőjétől néhány méterre álló **Four Seasons Allegro Hotel** épülete kőburkolatával és nemes egyszerűségével szép példáját adja a környezetbe való illeszkedésnek. A kő a középkori és barokk épületekkel mutat rokonságot, a bejárat feletti – a járdát hosszan fedő – üveg előtető a szomszédos régi épület földszint feletti párkányát értelmezi újra, a vertikális nyílásokhoz franciaerkélyekkel, ill. alacsony parapetű ablakokkal és a mai átlagnál nagyobb belmagassággal alkalmazkodik. (18. – 20. dia)

Vannak szinte lehetetlen feladatok, ilyenek:

Bp. II. Gül Baba utca, Tomay Tamás háza, ami egy 20 méteres tűzfalat takar, és 9 méteres telekszélesség mellett kellett a váltást megoldania egy jellemzően egy-kétemeletes beépítés felé. Az egészen kicsiny telken álló lakóház (alsó szintjein orvosi rendelővel) a magas tűzfal takarását megoldotta, de sem az utcai, sem a domboldal felé néző homlokzata nem keresett és nem is talált összhangot a szomszédos beépítéssel.

Győr, Káptalandomb alja: a foghíj két szomszédja egy XX. század eleji (?) fsz.+4-5 emeletes ház és egy egyemeletes műemlék barokk lakóház. Emlékeznek, nem az építészeti megoldás minősége miatt mutatom be (általában) ezeket a példákat, hanem a feladat-megoldás módjai miatt. Itt a nagy magassági és stílusbeli eltéréseken kellett úrrá lennie a tervezőnek. Tette mindezt egy olyan korban, aminek nem volt erőssége a történelmi múlthoz való alkalmazkodás (még a „múltat végképp eltörölni” korszaka ez). (21. dia)

Ellenpéldák

Ezeket nem mutatnám be, csupán utalok rájuk, mert nincs arra szükség, hogy a példa esetleg vonzzon. Csak néhány tipikus példát emelek ki, mert – sajnos – a sor igen hosszú.

Bp. I. Dísz tér, volt Muskétás étterem háza. A jeles tervező (F. Z.) az akkor divatos szalagablakokat és műkövet alkalmazott az épületen. Ezzel, annak ellenére, hogy az épület tömege belesimul a környezetbe, teljesen idegenként jelenik meg az utcaképben, hiszen a történelmi beépítésű épületek mindegyike vertikális jellegű nyílászárókkal dolgozik, s a házak megjelenését kiegyensúlyozó párkányok

vonalszerűek. (Egy hazánkba látogató német építészprofesszor megállapítását idézem ezzel – emlékezetből – az 1978-79-es egri műemlékvédelmi nyári egyetem előadásából).

Bp. I. Alagút utca, Attila út sarok: A környezetétől teljesen idegen magas beépítés, mint egy rákos daganat feszíti szét a környezetét. Azzal mentették/magyarázták építésének idején, hogy a két park – a Vérmező és a Horváth kert (majd Tabán) – közötti néhány tömböt, mint idegen zárványt, le fogják bontani, s az átszellőzést lehetővé tevő (?) magasházak alkotnak itt új beépítést. Ebben csak az a probléma, hogy egy saroktelekre gyömöszölték be, s maga a ház sem alkalmas a szabadonálló megjelenésre. A másik gondja, hogy két nagy-forgalmú út kereszteződésébe építettek lakásokat. A hely erre teljesen alkalmatlan.

Eszközök, amelyek ha nem is garantálják az illeszkedést, de elősegíthetik azt:

Eddigi tapasztalatom és meglátásom szerint az illeszkedés alapvető eszközei a szín, az anyag, a méret, az arány (összességében a forma) és a minőség.

Egy francia kisváros a helyi homokkőből épült, s a mai épületek is ezt a színt, felületet kell, produkálják. Ha örleményben a vakolatban vagy más módon, mindegy, a lényeg az egységes megjelenés.

Jeruzsálemben az épületek fehér kőburkolatot kapnak, Bretagne-ban a természetes palafedésű magastetők, amelyek nyugaton csaknem a földig lekonytyoltak, biztosítják a harmóniát, a települések egyöntetű megjelenését.

Az ausztriai Maria Alm falvacska (sípályái közül néhány a település iskolája mellett érkezik a völgybe) közepén egy 1552-ben épült parasztház/polgárház áll: kétemeletes, magastetejében még legalább két szint búvik meg. Ez a ház jelenti az etalont azóta: a község épületei mind legfeljebb ekkora tömegűek és hajszálpontosan ugyanolyan meredekségű tetővel vannak ellátva (az iskola tornaterme, a tűzoltólaktanya, a hulladékudvar, sőt a nagy szállodák is – ezek földszinti összefogó lepényéből ugyanakkora tömegek magasodnak fel a szobákkal). Két épület lóg ki a sorból: a templom és a parókia, amik évszázaddal korábban létesültek, s fedésük a tartós hóval való borítást nem kedvelő zsindegy. A hegyekből és az utcákról hihetetlenül kiegyensúlyozott képet mutat a település.

Sok új beépítés és régi épületekhez való hozzányúlás azért fájó, mert a régi építéshez képest silány minőségű. A használt anyagok és szerkezetek, az épületek megtervezettsége, esztétikai minősége biztosíthatja, hogy eltérésük nem fájó, hanem összhangban állnak a meglévő örökséggel.

Az építészetet gyakran hasonlítják a zenéhez, megfagyott zeneként írva az épületekről. A zenében a ritmus és a dallam az, ami tovább visz egy gondolatot, összekapcsolni képes évszázadokat, éltetni egy hagyományt. Bartók nem szolgaián másolta (és úgy használta műveiben) a népi dallamokat, de csak olyan kis elemekre bontotta azokat, hogy még felismerhető legyen az eredeti. Ha hangokra szedte volna azokat, akkor csak egészen kevesen ismertek volna fel pl. egy pentaton zeneművet.

Az építészet is, ha olyan párhuzamokat keres, mint pl. „őseink is az elérhető legegyszerűbb anyagokat és szerkezeteket használták”, „ők is koruk stílusát használták, és nem figyeltek a múltra”, akkor megítélésem szerint tévúton jár. (22. dia)

A Copper Architecture Forum 34. számában megjelent Nyelvújítás c. írás egy normandiai kisváros kulturális és médiaközpontjának új épületegyüttesét mutatja be.¹⁶ Ennek ismertetéséből idézek néhány mondatot: „Az építészek egy kortárs épületet láttak bele a telekbe, mely világosan megfogalmazza kapcsolatát természetes környezetével (kertekkel, ösvényekkel és kőfalakkal) és az épített környezettel (hagyományos házakkal és kunyhókkal). ... a környékre jellemző meredek nyeregtető archetípusa megjelenik az új épületen is, de a homlokzat és a tetőfelület modern egységet és folytonosságot képez lilás színű palából, amelyet az áttetsző, előoxidált és terpesztett rézlemez csipkéz a nagy üvegfelületek előtt.” Látszik, hogy a formában, beépítés jellegében és az anyag egy részének azonosságában már elegendő összetartó erő rejlik, hogy egyes felületeken teljesen újat tudjon megjeleníteni.

Az illeszkedés ezeken túli kiegészítő eszközei azok a hozzásimulások, amelyek az előzményekkel való szakításnak még a látszatát is elkerülik: ilyenek az épületköz, a hátraugrás, az előudvar, a lelépcsőzés, az eltérő tetőkialakítás. A sokszor alkalmazott útszélesítés, magasabb beépítés stb. csak sebeket képzett: tűzfalakat, kiáltó különbségeket, zárványként ottmaradt, a nagyobb szomszédok árnyékában „összement” házakat. Sokszor elegendő csupán annyi, hogy egy szoba (vagy egy kicsit nagyobb) szélességben követjük a régi beépítés homlokzati síkját, magasságát, tetőhajlását, és csak ezután kezdünk „játszani”, eltérni az eddig követett „úttól”. Egyébként a környezetétől teljesen elütő, abból kirívó Hundertwasser-féle bécsi sarokház is megtesz ennyit. ebből is látszik, hogy ez a minimum szükséges, de nem elégséges az illeszkedéshez.

Épületközök: Az épületköz – bár alapvetően nem ennek érdekében jött létre – általában alkalmas a váltásra (a szünet nem csak a zenében teremt lehetőséget valami újnak az elkezdésére), eltérő magasság, sűrűség, ritmus, forma stb. találkozására. Általában minél nagyobb, erőteljesebb a különbség, annál erőteljesebb közre van szükség (ez nem egyszerűen a szélesség növelése, hanem más eszközű is lehet: földfelszín mélysége, burkolata, kiképzése, térelhatároló – pl. kerítés, kapu - léte, milyensége; növényzet szerepe, ...).

Bp. II. Keleti Károly utca 9-15. ún. Majláth-házak (a visszaugrás speciális esetét is tudja). (2 telek)

Bp. II. Keleti Károly utca 29-31. (2 telek eredetileg, ma is az, de nem elegánsan) Komor Marcell – Jakab Dezső építészpáros műve, a két utcai, közzel épült bérház mögött a telek „mélyén” ikervilla (a köz hús levegőjű), az építészek családjának egykori lakóhelye.

---

¹⁶ Chris Hodson: Nyelvújítás, Copper Architecture forum, 2012/33. lapszám, 12-13. lap

Bp. I. Batthyány utca és Vérmező utca között, törtvonalú, a tér és a Batthyány - Várfok utca elágazását köti össze.

Bp. XII. Böszörményi és Németvölgyi közötti tömb két helyen is épületközökkel tagolt. (2 telekre esik a köz, összesen 8 telek érintett) A közök és a tömbbelsői kertek a hegy, a kertés villák friss levegőjét hozza a tömb alatti, következő – szintén épületközökkel felnyitott - tömbben fekvő Honvéd Tiszti Kórház felé (a tömbbe legutóbb beépült irodaház sajnos nem tartotta meg az épületek közti távolságot, feltehetően egy tévesen megkapott eltérési engedély – az országostól eltérő helyi szabályozáshoz való hozzájárulás - alapján).

Bp. XII. Nagyenyed u. és Kék-golyó utca közötti épületköz a hegyesszögű tömböt vágja át. Ha az épületköz átjárható lenne – pl. közhasználatra megnyitnák a közt -, akkor a gyalogosmozgás kedvezőbbé, egyes irányokból rövidebbé válna. A köz rávezet a Kék-golyó utcai evangélikus templomra.

Bp. VI. Deák tér, Anker köz

Bp. VI. Bajcsy-Zsilinszky út menti közök, amelyek közterületekké váltak (hasonlóan az Anker közhöz): Révay köz (a Révay utca hegyesszögű betorkollását nyitja át, rávezetve a Bazilika szentélyére) és a Lázár köz (az Ó utca torkolatát köti össze a Lázár utcával – lehet, hogy egyszerű utca !?).

Bp. V. Szent István körút és Balaton utca között (utóbbin zárul ?), a köz mint vendéglátóhely kerthelyisége működik.

Bp. XI. Budafoki út és Kende utca között, szinte a Kruspér utca gyalogos folytatása (lehetne).

Hátraugrások: A hátraugrás a szűk utcák légtérarányán hivatott javítani telkenként vagy néhány szomszédos, közel egy ütemben át- vagy beépülő telkek esetében. A mélységi tagolás azonban lehetőséget ad a vertikális eltérésre is: jellemzően a hátraugró épületrész magasabb lehet (pl. azonos légtérarány estén, vagy egyszerűen csak a szomszédos magastető síkjához igazodva).

Bp. VIII. Kisfaludy utca 8.

Bp. XI. Lágymányosi utca 14/B. Corvin-ház, terv.: Martonosi Baráth Lajos, épült 1932-33-ban) A félszobányi (kb. 3 méteres) hátraugrással az utca tágasabb lett, a földszinti lakások minimális intimitást nyertek (az utcavonali kerítéssel és a növényzettel beültetett előkerttel). A szomszédos épülethez való csatlakozást egy fedett teraszszorral oldja meg (ami a tűzfal takarására nem tökéletesen alkalmas). (24. dia)

Lelépcsőzés, eltérő szomszédokhoz eltérő magasságú épületrészek

Bp. V. ker. Petőfi tér 3-5. A belvárosi ortodox templomot közrefogó modern épület hétemeletesből háromemeletessé válik a műemlék épülettel szomszédos részeken (tervező: Wellisch Andor, épült 1938-ban). Déry Attila, a Belváros – Lipótváros könyv szerzője a kőfaragó és a szobrász nevét is közli (Terc Kiadó, Bp. 2005). Az alacsonyabb szárnyak attikája tagoltságával, arányaival hozzá simul a templom architektúrájához. A hétemeletes rész hatodik emelete feletti párkány és korlát azonos magasságú, mint a tornyok osztása és a hajó homlokzati magassága.

Ez esetben a műemlék épülethez való igazodás (alacsonyabb épületrésszel) evidens, de mi a teendő olyan esetekben, amikor nem védett, alacsonyabb épület található az utcában. Évtizedeken át egyértelmű volt a válasz: a tervezett, az övezetben megengedett (sokszor előírt vagy kötelezőként értelmezett) magasságú épületet kell építeni, hisz az utca ilyen lesz néhány éven belül. Ma bonyolultabb a helyzet, mert megtapasztaltuk, hogy az átépülés korántsem megy gyorsan végbe (gyakran nem is lenne jó, ha tökéletesen megvalósulna), s tűzfalakkal tarkított félkész együttesek alkotják a városképet. Jobbnak tűnik a meglévő, értékes (vagy jó állagú, vagy egyéb, művészeti, városképi értékeket képviselő) épületekhez igazodni lelépcsőzéssel. Régen egyértelműen így alakultak a városok (L! erről Sedlmayr János elemzését Sopron történelmi alakulásáról).¹⁷ (25. és 26. dia)

Eltérő magasságú és tetőkialakítású épületrészek

Városmajor utca – Kékgolyó utca sarokház

A két épületrészt a korszakra jellemzően egy hosszúkás erkély köti össze. Egyik része a Városmajor utca zárt sorú épületsorába simul (ez az alacsonyabb), a másik, a magasabb már „modern” lapostető, s a Krisztina körút – Alkotás utca Vérmezőre kinyúló homlokzatmagasságához igazodik. E tömeg szabadonálló jellege szinkronban van a Kékgolyó utca hegyfelőli oldalának felszakadozó, kvázi villaszerű beépítéséhez. (27. dia)

Üllői úti saroképületek: Vajdahunyad utca sarok (lapos tetős magasabb és magas tetős alacsonyabb épületszárny, mint a Magyar Jakobinusok terénél), Futó utca sarok. A két eltérő magasságú és esetenként különböző tetőkialakítású épületszárnyat erkélysor kapcsolja össze, ami alkalmas a derékszögtől eltérő utcák törésszögének felvételére. Alatta, a földszinten kapu, amelyen keresztül az üzletek feltöltése is megoldódik. (28. dia)

Régi épületelemek, épületrészek beépítése

---

¹⁷ Sedlmayr János: Soproni lakóházak újabb kutatási és helyreállítási eredményei. Műemlékvédelem (19.), Bp. 1975. 31-38. lap

Nem faszadizmusként (bár esetenként az is több a semminél).

Bp. I. ker. Fortuna utca – Kart utca sarok, Hapimag Irodaház (terv: Reimholz Péter). A tervező a tömeg osztásával utal az egykori két telekre, két építési korszakra. Építészeti nyelve mai, de tömege, arányai és részletgazdagsága teljesen illeszkedik a vár miliójébe. A meghatározó külső téglaburkolat vet fel kérdéseket, mert ilyen nincs a Várnegyedben, de antik kinézete évszázadokat sejtet, s a műemlék-helyreállítások hazánkban bevett követ kiegészítő építőanyaga immár egy évszázada a téгла. Ezek a jellemzői és a felületgazdagsága elfeledteti idegenségét. (23. dia)

Történelmi előképek / lépték, méter, színek, anyagok, formák azonossága, hasonlósága/. Talán eretneknek tűnik a gondolat, de ahogy a zeneszerzők tanulmányaik során a zeneirodalom korábbi kedvelt műfajaiban és stílusában is tanulnak alkotni, s ahogy a II. Világháború utáni évekig a magyar építészoktatás is erre épült, lehetséges lenne az összhang, az illeszkedés érdekében, hogy építészeink ma is a tudjanak alkotni a környezet-adta, meghatározott stílusban, formanyelven.

1939-es BVSZ a budai Várnegyedre vonatkozó előírásai azt tartalmazzák, hogy a fővárosnak ezen a helyén történelmi stílusban szabad csak építkezni, s a modernista házak felújítása és bővítése csupán akkor engedélyezhető, ha azok megjelenését a történelmi környezethez, annak stílusához alakítják. Az építési hatóság és a Fővárosi Közmunkák Tanácsának előírása alapján pl. az I. ker. Iskola utca 2-4. számú, belül és udvari homlokzatán totálisan modern stílusú lakóház utcai homlokzatát Nyíry és Lauber neoreneszánsz palotahomlokzatként alakította ki.¹⁸

Felső-erdősor utca 12-14. lakóház. A kétemeletes eklektikus lakóház 1889-ben, illetve 1991-ben épült (Wellisch Sándor és Wellisch Gyula tervezte), majd 1927-ben két emeletet húztak rá. A bővítés, emeletráépítés majd' 40 évvel később készült, a tervezők mégis alkalmazkodtak a meglévő architektúrához: ugyanaz a sárga burkolótégla és az ablakok körüli keretezés is az alsóbb elemeket követi, minimálisan egyszerűbb formában. A belmagasság, emeletmagasság különböző – a ráépítés alacsonyabb -, de ez nem ritka a történelmi épületeken (gondoljunk csak a reneszánsz és a barokk paloták felső szintjeire). Az épület utcai homlokzatai teljesen egységes benyomást mutatnak, még a lentebb nem alkalmazott néhány erkély sem töri meg a harmóniát, legfeljebb finoman jelzi a váltást, az időbeli különbséget. (29. dia)

Dohány utcai zsinagóga, múzeum és Hősök temploma

---

¹⁸ Ferkai András: Buda építészete a két világháború között c. könyvében (49. lap, 42. tétel), MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, Bp. 1995.

A zsinagóga Ludwig Förster tervei alapján épült 1854 és 1859 között, s 1931-ben épült mellé a Hősök temploma és a kultúrház (Ma Múzeum működik az épületben) Vágó László és Faragó Ferenc terve szerint.¹⁹

Az 1931-es terv készítői belebontották a Förster féle épületbe, s a Dohány utca mentén azonos anyagból és azonos formai, stílári elemekkel alkották meg az épületet. Egyetlen finom változtatást végeztek, az előudvart szegélyező épületszárnyak első traktusában meglévő árkádot minimális formai és anyaghasználati módosítással vitték tovább a Kazinczy utca felé. S ez az ívsor halad tovább a Hősök temploma felé, immár „kiszabadulva” a téglafelületek fogságából, s vezet át a romantika „keletieskedéséből” a valódi szentföldi építészeti jelleget követő épülethez. Az anyag és stílusbeli váltást nem a meglévő épület terhére, hanem saját művükön belül oldották meg nagyvonalúan, példamutatóan. (30. és 31. dia)

Nem állítom, hogy az azonos szín, anyag és forma/stílus későbbi alkalmazása mindenütt követendő út lenne, lehetne, de azt igen, hogy nem zárhatjuk ki eleve a megoldási lehetőségek közül. Prágában 1929-ben „fejezték be” a várbeli székesegyház, a Szent Vid (Vitus) templom építését, kiteljesítve a gótika ragyogó alkotását (még a reneszánsz lépcsőtornyot is nagyrészt gótikus külső burkolattal látták el). Amint említettem, a '39-es BVSZ is a budai Várnegyed területén történelmi stílus alkalmazását írta elő.

Befejezésként

Amit nem lehet pontosan meghatározni, de mégis érzékelhető:

Csomay Zsófi Duna-parti házai a Boráros tértől délre; ismét hívjuk segítségül a szerzőt:

„Abból, amit mondtál, úgy látom, hogy nem az elmélet, hanem sokkal inkább az épületek és a környezet hatott a munkáidra.”

„Egyértelműen a környezet és a gyermekkori emlékeim. Nekem az a legfontosabb, hogy a környezet ne sérüljön, hanem gazdagodjon, kitűnni nem szeretnék soha. elég sok bajom is van ebből. A Duna-parti lakóháznál, amin most dolgozunk kollégáimmal, például a megbízók sokkal látványosabb és attraktívabb épületet szerettek volna. Én meg láttam, amikor azt a házat lerobbantották, ahol most a régi Intercontinental áll – 1969-ben egy nyári délelőtt történt -, azt az érzést életemben nem felejttem el. **A ház tervezésénél egyfolytában csak az a kép járt az eszemben, ami a Margit-hídtól a**

---

¹⁹ Részletes leírás olvasható – többek között - Klein Rudolf: Zsinagógák Magyarországon 1782-1918, TERC, Bp., 2011. Jelen cikk szerzője eltérően értékeli az építészeti illeszkedés kérdéseit, mint a könyv szerzője.

Petőfi-hídig van előttünk, az a fantasztikus egyenletesség, ami olyan átütő erejű, hogy magamra nézve kötelezőnek éreztem, hogy legalább még egy darabot kell belőle produkálni. Ez a látvány egyedülálló Európában.”²⁰ (32. dia)

Befejezésül

Feltehetnénk a kérdést, kell-e illeszkedni, s mi fán terem az. Azt gondolom, hogy illeszkedni szükséges a környezet természeti és épített elemeihez egyaránt, s talán sikerült megfogalmaznom néhány elemet az épített környezethez való illeszkedés lehetőségeiből. Befejezésül álljon itt a már idézett Borvendég Béla néhány sora (ugyanabból az írásból):

„Ha pedig arra a kérdésre keressük a választ, hogy ténylegesen milyen legyen ez a bizonyos építészet (*valamiféle megkülönböztethető magyar építészet*), kézenfekvő a válasz. Minden építészet jó, ami nem gügyörészik, mégis illeszkedik Sopron, Kőszeg, Győr, Buda és Pest, Kecskemét és Szeged stb. történelmileg hitelesített karakteréhez. Ennél pontosabb recept nem adható. *Sapienti sat.* Elég. Hogy ilyen törekvésű építészet létrejőjön és megerősödjék, elsősorban az építészeken múlik. akik nem múló divatok után loholnak, hanem készek a gyötrelmes utat választani. De nem kis mértékben múlik az egész társadalmon. Csak szeretné-e a változást, vagy hajlandó a tényleges cselekvésre is.”²¹

Ehhez a nehéz úthoz kívánok mindnyájunknak sok ötletet és erőt!

Budapest, Nagykőrös 2013. augusztus 28.

Körmendy Imre

/Kiegészítési lehetőségek:

Bp. II. ker. Kapás utca 26-44. Hajnal Zsolt, 2005. Bizonyos elemeiben illeszkedik (pl. a két szomszédos épület magasságához), más vonatkozásban újat hoz (pl. a zártsorú beépítésű utcán több épületközzel dolgozik a fsz-i garázsok összefogó szintje fölött).
Bp. III. Nagyszombat utca 4. Marillai Árpád, 2001. Az L alakú telken épült lakóház a szomszédos körülépített udvaros ház két tűzfalát takarja le. Ez egyrészt jó, másrészt kérdéses, mert konzervált egy rossz állapotot./

---

²⁰ Simon Mariann idézett műve, 44. lap

²¹ Id. mű 23. lap